

Rapport etter besøk på Kierkegaard Forskningscenteret i København.

Den fortvilte presten Kierkegaard i arbeidsveiledning og sjele-om-sorg

Innhold

- Stipend
- Riv i hjertet
- Sårbarhet
- Forskning på dødsbud
- Fortvilelse - Artikkel nr. 3?
- Kierkegaard Forskningscenteret
- Joakim Garff
- Psykologi eller åndelig veiledning?
- Kierkegaard anvendt i menighetsarbeidet
- Tre stadier på livets vei
- Den fortvilte presten
- Arbeidsveiledning og åndelig veiledning
- I Kierkegaards fotspor
- Det kongelige bibliotek
- Takk
- God tur til Kongens by!
- Adresser og kommunikasjon
- Anvendt litteratur og referanser
- Metode og Referansesøk.

Stipend

Etter flere års lesing av Søren Kierkegaards (1813-1855) skrifter (SKS), søkte jeg høsten 2023 Presteforeningens Frie Internasjonale stipend om et økonomisk tilskudd til å besøke Søren Kierkegaard Forskningscenteret i København.

Først litt om bakgrunnen.

Riv i hjertet

I 2020 fikk jeg 5 måneders permisjon av Biskopen til å fordype meg i Søren Kierkegaards forfatterskap. Det resulterte i dokumentet «Riv i hjertet - Fortvilelse og tro hos Søren Kirkegaard, sett i lys av kirkelig tjeneste»¹. «Riv i hjertet» er tittelen på en sang av Sondre Justad. Tittelen viser til at Kierkegaard kalles «lidenskapens tenker»².

«Æ vil kjenn at æ lev, kjenn at det riv i hjertet. Gje mæ nåkka som betyr nå, nåkka æ virkelig har tru på. For æ vil kjenn at æ lev, kjenn at det riv i hjertet. At det riv hjerte.»

Sangen uttrykker lidenskap, fortvilelse, sårbarhet og et rop etter mening. Dette er også sentrale temaer hos Kierkegaard, "... filosofen for dem som tumler med seg selv for å finne mening og engasjement i tilværelsen"³. *Fortvilelse* er «gjennomgangstonen i Kierkegaards forfatterskap»⁴.

Sårbarhet

¹ https://frank.oterholt.be/?seksjon=Soeren_Kierkegaard

² Søltøft 2014.

³ Thielst 2012, s. 13.

⁴ Marius T. Mjaaland i Kierkegaard 1849, forordet.

Som prester møter vi fortvilte og sårbare mennesker på søking etter «noe mer», lik Sondre Justad. Men prester er også selv fortvilet. Alle bærer med seg en grunnleggende sårbarhet. Kierkegaard skriver at "der ikke lever eet eneste Menneske, uden at han jo dog er lidt fortvivlet, uden at der dog inderst inde boer en Uro, en Ufred, en Disharmoni, en Angest for et ubekjendt Noget, eller for et Noget han end ikke tør stifte Bekjendtskab med, (...) en Angest for sig selv" (SKS 11, 138). Han kaller det "en Aandens Sygdom" (SKS 11, 140), en sykdom i Selvet (selvbevisstheten).

For meg minner begrepet *fortvilelse* om denne sårbarheten. Prester, som trøster og tar del i andres byrder, kan også komme til å møte seg selv i døra, for vi er alle sårbare. Når Paulus skriver: "bær byrdene for hverandre" (Gal 6,2), skriver han i setningen foran: "pass deg selv". Det vi opplever, trigger vår egen fortvilelse. Derfor er *selvomsorg* et viktig ord for alle som jobber i såkalte hjelpeyrker.⁵ Pass deg selv!

Forskning på dødsbud

Hvordan opplever prester å bære andres byrder? Hva gjør det med meg når jeg møter de som sørger, som sjokkeres og som lever med byrder som man ikke får gjort noe med? Emosjoner kan lett overføres.

Med utgangspunkt i dette tok jeg i 2017 kontakt med førsteamanuensis Stine Torp Løkkeberg ved Høyskolen i Østfold (hvor jeg selv har jobbet ved Lærerutdanningen). Hennes doktorgradsarbeid handler om helsepersonells emosjonelle opplever i forbindelse med overbringelse av dårlig budskap til pasienter og pårørende. Det har paralleller til prestyrket. Prester forkynner også «dårlig budskap» når vi går med dødsbud.

Med biskopens anbefaling sendte vi ut spørreskjemaer til mer enn 200 prester (jeg var da biskopens rådgiver). Vi ba dem skrive ned egne emosjonelle erfaringer ved å gå med dødsbud og mottok 51 besvarelser. Resultater ble presentert i Tidsskrift for sjelesorg (TFS) nr. 2. 2020. Nå er artikkel nr. 2, bygd på samme undersøkelse, sendt til TFS. Her går vi mer kvalitativt til verks og analyserer to av prestenes fortellinger ved hjelp av narrativ og eksistensiell analyse. Vi bruker bl.a. Kierkegaard som teoretisk rammeverk. Han skriver at *Selvet* er et forhold som forholder seg til seg selv, «et forhold mellom to» (SKS 11,129). Et menneske har altså et forhold til «sitt andre jeg». Det betyr at jeg kan føre samtaler med meg selv, tenke ved meg selv, reflektere og ha indre dialog, fordi Selvet er «fordoblet» (SKS 15, 274).

Prestenes fortellinger viser hvordan det reflekteres over egne valg, handlinger og følelsesmessige reaksjoner før, under og etter overbringelsen av dødsbudet. De fører en indre dialog med seg selv. Når man «snakker med seg» på et indre plan, er det også lett å møte seg selv i døra, møte sin egen sårbarhet.

Fortvilelse - Artikkel nr. 3?

Tanken er å gå videre med dette temaet (foreløpig en tanke!) ved å rette søkelyset på prestens fortvilelse, altså noe mer enn emosjonelle motoverføringer slik som i de to foregående artiklene. Fortvilelsen oppstår nemlig ikke i møtet med det tragiske. Den er «et Misforhold i hans Væsens Inderste» (SKS 9, 48), en ubalanse i Selvet, et tvesinn⁶ (SKS 8, 144) uavhengig av konkrete hendelser, skriver Kierkegaard i *Kjærlighetens gjerninger* (1847).

Spørsmålet er om vi sitter på nok materiale fra undersøkelsen i 2018 eller om vi må gå grundigere til verks med dybdeintervjuer av utvalgte prester? Kanskje det kan resultere i en artikkel nr. 3? Som skrevet: en foreløpig en tanke. Først må vi vite mer om 'fortvilelse'.

Kierkegaard Forskningscenteret

⁵ Furuly et al. 2019.

⁶ «Dialektikken entydighet / tvesinn (...) er konstituerende for fortvilelsen» (Nordentoft 1972/1995, 199ff., s. 202).

Begrepet 'fortvilelse' er mangetydig. Hvordan skal det forstås? Jeg følte behov for veiledning og råd. Det var da tanken om Kierkegaard Forskningscenteret <https://teol.ku.dk/skc/> kom opp. Nå hadde jeg en konkret problemstilling å drøfte med en Kierkegaard-forsker. Senteret ligger under Det Teologiske Fakultet ved Universitetet i København <https://teol.ku.dk/>. Fakultetet lå tidligere i Købmagergade, som nordmenn kjenner fra spaserturer på Strøget⁷. I 2017 flyttet fakultetet ut til Amager <https://uniavisen.dk/farvel-til-indre-by/>.

Joakim Garff

På Forskningscenteret møtte jeg senterleder Joakim Garff som gjennom 37 år ved Det Teologisk Fakultet har gjennomført et omfattende arbeid omkring Kierkegaards liv og forfatterskap. Han er særlig kjent for biografien SAK⁸, men har i tillegg bak seg en betydelig produksjon av forskningsartikler og bøker <https://teol.ku.dk/skc/ansatte/?pure=da/persons/139647>. Han skriver også skjønnerlitterært og formidler dermed kunnskap om Kierkegaard til et bredere publikum.⁹

Psykologi eller åndelig veiledning?

Samtalen med Garff dreide seg primært om bruken av begrepet 'fortvilelse'. Skal det forstås psykologisk eller er Kierkegaards tanker kun en slags åndelig veiledning? Flere av verkene har psykologiske undertitler samtidig som Kierkegaard understreker at han primært er en «religiøs forfatter» og at hensikten med forfatterskapet er å lede folk fram til kristen tro: "Altsaa, den hele Forfatter-Virksomhed dreier sig om: i Christenheden at blive Christen" (SKS 16, 70). I Vest-Europa er det vanligere å tolke Kierkegaard filosofi psykologisk/sekulært, mens det i den angloamerikanske verden er en større tendens til å lese Kierkegaards skrifter religiøst (Larsen 2015). La oss først se på Kierkegaards «psykologi»:

Fortvilelse har blitt sammenlignet både med depresjon (Søderlind, 2005) og med det freudianske begrepet nevrose (Nordentoft 1977). Flere psykiatere benytter Kierkegaards tanker (Tveito 2007 og Stifoss-Hanssen 2014). Ifølge Marius T. Mjaaland (2017) er Sykdommen til Døden (1849) «en psykologisk, filosofisk og teologisk analyse av det moderne mennesket», og i det amerikanske tidsskriftet ScienceNews ble det i 2020, med utgangspunkt i bestselgeren "Deaths of Despair and the Future of Capitalism", diskutert om *fortvilelse* burde bli en diagnose. Kierkegaard er en «diagnostisør av det moderne» (Berg Eriksen 2013). Han tar opp problemstillinger knyttet til psyken, slik som mangel på grensesetting (SKS 11, 152), overtenking (SKS 11, 164), angst¹⁰ og psykotiske tilstander (SKS 11, 152) m.v. Han har selv gitt en avklaring av forholdet mellom det psykologiske og religiøse ved forfatterskapet: «Psychologie er det vi behøve og fremfor Alt dygtigt Kjendskab til Menneskelivet og Sympathie for dets Interesser. Saaledes ligger her en Opgave inden hvis Løsning der ikke kan være Tale om at afslutte en christelig Anskuelse af Livet» (V B 53, 29, s. 119)¹¹.

Kierkegaard sier altså både og, ikke enten-eller. Filosofen som mer enn noen har framhevet individet og satt søkelys på Selvet som en «vorden», en oppgave og prosess, har selvsagt gitt den psykologiske forståelsen av mennesket bred plass, selv om psykologi som moderne vitenskap ennå ikke var utviklet på hans tid. I dag snakker «alle» om å miste seg selv og å finne tilbake til seg selv igjen. Kierkegaard kom med en helt ny forståelse av menneskets Selv (Sløk 2013). Samtidig understreker han at Selvet er «satt ved et annet» (SKS 11, 129), altså skapt av

⁷ Inntil 1960-tallet het Strøget «Routen».

⁸ Søren Aabye Kierkegaard (SAK). En biografi. Gads forlag, år 2000.

⁹ Solisterne, roman (2023), Et rejseeventyr om H.C. Andersen og Søren Kierkegaard. Regines gåde (2013) er en fremstilling av kjærlighetsdramaet mellom Søren og Regine Olsen. Det tragiske kjærlighetsforholdet har status som et av de store kjærlighetsdramaene i litteraturhistorien⁹ og «ligger som en idé» over hele forfatterskapet (Berg Eriksen 2013).

¹⁰ Begrepet Angst, 1844.

¹¹ Dette står i et utkast til Begrepet Angst (1844), men han tok det ikke med i den ferdige utgaven. Se Nordentoft (1972) 1995, s. 19.

Gud. Man blir aldri helt seg selv igjen uten i Gud. Den teologiske filosofien handler både om Selvbevissthet og Gudsbevissthet. Det passer bra for vårt utgangspunkt.

Kierkegaard anvendt i menighetsarbeidet

Vi skal være rollebevisste på at vi ikke er psykologer, men prester. Likevel finnes det mye «human» kompetanse blant kirkelige medarbeidere. Flere er «spesialprester» og mange har kompetanse ut over det teologiske feltet fordi flere velger presteyrket som «second career». Psykologisk kompetanse eller ikke? Kierkegaards tre former for fortvilelse er lett gjenkjennelige i dem vi møter i menigheten, på sykehjemmet, blant konfirmanter og i oss selv:

1. «**Fortvilet ikke å ha et Selv**». Det kan bety en ureflektert, overflatisk og kynisk livsholdning, uten dypere verdier. Denne *estetiske* eksistensformen er opptatt av umiddelbar selvtilfredsstillelse. Likegyldighet og kynisme rammer alle, også prester.
2. «**Fortvilet ikke å ville være seg selv**» kan være den usikre konfirmanden med lavt selvbilde, som vil bli kvitt seg selv og heller være en annen. Det kan også være presten som befinner seg utenfor egen komfortsone og derfor spiller roller hun ikke er «anlagt til å være». Det går på identiteten løs. Å være seg selv handler om identitet (Garff 2008 et al., s. 107). "... det ikke at være sig selv er just Fortvivlelse" (SKS 11, 146).
3. «**Fortvilet å ville være seg selv**» (uten å kunne). Kierkegaard kaller dette *trass*. Det kan være den som sitter fast i synder og feilslåtte valg, og som ikke vil endre seg, ikke vil bli den hun er «anlagt til å være» selv om hun innerst inne ønsker det. I *trass* kan det ligge mye bitterhet og stolthet.¹²

Tre stadier på livets vei

Hvilket «stadium» er jeg på? Er jeg selvopptatt (det estetiske stadiet), selvbevisst (det etiske stadiet) eller Guds-bevisst (det religiøse stadiet)? Jeg er trolig litt av hvert. Kierkegaards filosofi om selvbevisstheten er en hjelp ut av fortvilelsen. Å bli autentisk er å velge seg selv.

Den fortvilte presten

I boka *Å leve med Kierkegaard* (2018) skriver presten Sørine Gotfredsen om hvordan lesingen av Kierkegaard hjalp henne gjennom en livskrise. Kierkegaard beskriver fortvilelse som «en sterk ulyst mot å være seg selv» (Gotfredsen 2018, s. 22). Å velge seg selv (på nytt) handler derfor om å finne tilbake til sin egentlige identitet¹³. Det handler om "Personlighedens Udarbeidelse", som Kierkegaard skriver om i «dannelsesromanen» *Enten-Eller* (SKS 3, 153ff). Fortvilelsen gir meg også «en grunn til å påkalle Gud», en mulighet til å slippe til noe som er større enn den begrensede timeligheten jeg lever under (ibid.), og komme i kontakt med mitt indre liv og med Gud som har «satt»¹⁴ selvet. Det handler om å "bringe mig selv på det rene med mitt eget liv", skriver en utbrent Kierkegaard på «retreat» i fiskelandsbyen Gilleleie. Så hva er medisinen mot denne Sykdommen til døden, sykdommen i det splittede Selvet? Det er tro som til syvende og siste er motgiften mot fortvilelse. «Dette er Troens Sundhed, der løser Modsigelser. (...). Saaledes legemligt eller fysisk:» (SKS 11, 155).

Arbeidsveiledning (ABV) og Åndelig veiledning (ÅVL)

Kanskje jeg egentlig er fortvilet, ... i kierkegaardsk forstand? Kanskje jeg lever med en ubalanse i Selvet slik at jeg ikke er meg selv fullt og helt?

Grunnen til at Kirken tilbyr pester arbeidsveiledning og åndelig veiledning (sjele-om-sorg), er for å gi mulighet til dypere selvbevissthet (ABV) og gudsbevissthet (ÅVL). Det er viktig å

¹² Man bør selvsagt sette seg bedre inn i Kierkegaards forståelse av fortvilelsen enn denne korte presentasjonen.

¹³ Jfr. Joakim Garffs artikkel i Garff, Joakim, red. (2008). *At komme til sig selv. 15 portretter af danske dannelsesstærkere*. Gads Forlag.

¹⁴ (SKS 11, 130)

legge på bordet alle forventningene som gir meg mentale frustrasjoner fordi «to viljer» river og sliter i meg. «Fortvivlelse er (...) Tvesindethed (...) at have to Villier!" (SKS 8, 144). Alle forventningene gjør det også vanskelig å sette grenser (SKS 11, 152). Mulighetsrommet blir for stort. Det er lett å «løpe seg vill i muligheter» (ibid.), skriver Kierkegaard. Dette er prestens hverdag. Kierkegaard, som er «freudianer før Freud» (Trond Berg Eriksen), har sett at *fortvilelse* har relasjon til mentale frustrasjoner.

Og dette kan kanskje bli en problemstilling for ny forskning?

I Kierkegaards fotspor

En bonus ved reisen til København var muligheten til å bruke en hel dag til å følge i Kierkegaards fotspor gjennom den flotte byen som han var så sterkt knyttet til og som er så sterkt knyttet til ham. Assistens Kierkegaard på Nørrebro og Fredriksberg have er to av stedene man bør se. Metroen er et effektivt framkomstmiddel (se under).

Det kongelige bibliotek

Det Kongelige Bibliotek (Den sorte diamant) <https://www.kb.dk/besoeg-os/den-sorte-diamant/om-bygningen> ligger vakkert plassert på Søren Kierkegaards Plads ved Slottsholmen like sør for Nyhavn. Det nye digitale Kierkegaard-arkivet er nå lagt inn under Kongens Bibliotek, men support har en egen avdeling på Kierkegaard Forskningscenteret på Amager.

Takk

Takk til Joakim Garff som tok meg så vennlig imot og ga meg nyttig innblikk i fenomenet fortvilelse, samt referanser, artikler og boka Regines gåde. Signert!

Takk til Bjarne Still Laurberg sek@sk.ku.dk i sekretariatet som ga meg mye god informasjon før besøket og dermed la alt til rette for en god opplevelse.

Takk til Minna Giesel mgi@teol.ku.dk og Jonas Kjølner-Rasmussen jkr@teol.ku.dk på support som, både i fjor og i år, har gitt meg innføring i bruken av det digitale Kierkegaard-arkivet, slik at jeg nå bedre forstår referansesystemet som man bruker i forskning og artikkelskriving.¹⁵

Takk til Presteforeningen som ga meg reisetilskudd.

God tur til Kongens by!

Det er deilig å være norsk i Danmark, og litt farlig! Plutselig dukker syklistene opp fra intet mens du tar selfie av deg selv på vei ut av «The Danish Pipeshop» <https://www.danishpipeshop.com/>. For syklistene er turister en sterk årsak til fortvilelse. Tilstrømmingen er langt større enn byens bærekraft. Søreuropeere som brenner opp av varme somre, rømmer nordover til svalere luft. Det blir et problem for byen, kan Weekendavisen meddele¹⁶.

Fredrikstad, 3. september 2024

Frank Oterholt

Prest og høyskolelektor.

Cand.theol. / Cand. mag. / Master i organisasjon og ledelse.

Adresser, kommunikasjon, litteratur og referanser: se under!

¹⁵ Se: Metode og referansesøk under litteraturlista.

¹⁶ Anne Sophia Hermansen, Weekendavisen/Kultur, nr. 29, juli 2024, s. 2.

Adresser og kommunikasjon

Søren Kierkegaard Forskningscenteret.

Det Teologiske Fakultet, Søndre Campus, Karen Blixens Plads 16, 2300 København S.

Kontakt sekretariatet: Bjarne Still Laurberg sek@sk.ku.dk

Metro til Kierkegaard Forskningscenteret

Ta grønn linje (mot Vestmager) fra Kongens Nytorv ved Nyhavn (sentralbanestasjon for metroen) og gå av på Islands brygge. Derfra er det kun et par hundre meter fram til Inngangen til Teologisk fakultet, ved Parkeringsplassen, som har adressen Njalsgade 76.

Kart over metroen: <https://m.dk/>

Rundt i København:

<https://www.visitdenmark.dk/danmark/destinationer/koebenhavn/rundt-i-koebenhavn>

Metro til og fra Kastrup flyplass:

<https://www.cph.dk/parkering-transport/bus-tog-metro-taxi/metro>

Kart over København: <https://www.storbytur.no/koebenhavn/kart/>

Anvendt litteratur og referanser

Berg Eriksen, Trond (2013). Søren Kierkegaard. Den fromme spotteren. Forlaget Press 1. utg., 1. oppl.

Gotfredsen, Sørine 2018 (SG). Å leve med Kierkegaard. Vårt Land forlag, Oslo. 2. utgave, 1. opplag.

Kierkegaard, Søren (1849). Liljen på marken og fuglen under himmelen. Tre gudelige taler. Verbum 2015. Forordet.

Kierkegaard, Søren (1859). Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed.

Larsen, Rasmus Rosenberg (2015). The Posited Self: The Non-Theistic Foundation in Kierkegaard's Writings <https://philarchive.org/archive/LARTPS>

Larsen, Rasmus Rosenberg (2015). The Posited Self: The Non-Theistic Foundation in

Tveito, Kari (2007). Selvets mysterier. Tidsskriftet Den Norsk Legeforening. <https://tidsskriftet.no/2007/09/intervjuet-sigmund-karterud/selvets-mysterier>

Mjaaland, Marius Timmann (2017). Sykdommen til døden. Morgenbladet.

Nordentoft, Kresten (1972/1995). Kierkegaards psykologi. Hans Reitzels Forlag.

Søderlind, Didrik (2005). Disputerer om Derrida, døden og Kierkegaard. Forskning.no. <https://forskning.no/kristendom/disputerer-om-derrida-doden-og-kierkegaard/1032492>

Stifoss-Hanssen, H. (red., 2014). Religionspsykologi, 1. utg. 1. oppl., Oslo: Gyldendal Akademisk.

Søltoft, Pia (2014). Kierkegaard og Kærlighedens skikkelser. Akademisk Forlag. Egmont. 1. utgave.

Søltoft, Pia 2016. Kunsten at vælge sig selv. Om Kierkegaard, coaching og lederskab. Akademisk forlag. 1. utg., 2. opl.

Thielst, Peter (2012). Livet forstås baglæns, men må leves forlæns. Gyldendal. 3. Udgave, 1. Oplag.

Furuly, Melinda Marmande og Myking, Marianne Kulslis, (2019). Å ta vare på andre versus å ta vare på seg selv. Selvomsorgens betydning for psykoterapeuters yrkesutøvelse. Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt. Universitetet i Oslo.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/72409/5/Hovedoppgave-om-terapeuters-selvomsorg---Marianne-K--Myking-og-Melinda-M--Furuly.pdf>

Metode og Referansesøk

Det kongelige biblioteks digitale tekstsamlinger ligger her: <https://tekster.kb.dk/>

Gå til Kierkegaards tekster ved å trykke på blått felt (mann med hatt), som vil lede deg til søkefeltet for Søren Kierkegaards skrifter (SKS):

https://tekster.kb.dk/text?editorial=no&f%5Bsubcollection_ssi%5D%5B%5D=sks&match=one&search_field=Alt

Sett ord eller utdrag av tekst fra Kierkegaards verk inn i søkefeltet. Søk på *Mindst et ord* eller *Som ordene står* (del av et sitat) og trykk på søkesymbolet. Husk korrekt dansk gjengivelse (slik Kierkegaard skrev det).

Innholdsfortegnelse: <https://teol.ku.dk/skc/sks/> Skroll nedover til det aktuelle verket/journaler/papirer. Verkets sidenummer står på venstre side.

Eksempel på sitat med referanse: "Fortvivlelse er en Sygdom i Aanden, i Selvet, og kan saaledes være et Tredobbelt: fortvivlet ikke at være sig bevidst at have et Selv (uegentlig Fortvivlelse); fortvivlet ikke at ville være sig selv; fortvivlet at ville være sig selv."

Dette tekstutdraget er hentet fra *Sygdommen til døden* (1849). Verkets nummer er 11. Sidenummeret er 129. Referansen til sitatet blir da sende slik ut: (SKS 11, 129).

frankoforever2024
